

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Examensarbete

Barnets bästa i umgänges- och vårdnadstvister

– *En diskursanalys av svenska domstolars
resonemang*

Författare: Regina Adell &
Felicia Andersson
Handledare: Paula Wahlgren
Examinator: Kristina Gustafsson
Termin: HT-15
Kurskod: 2SA47E

Abstract

Author: Regina Adell & Felicia Andersson

Title: The best interests of the child in access and custody disputes - A discourse analysis of the Swedish courts and their rendering of the law

Supervisor: Paula Wahlgren

Assessor: Kristina Gustafsson

The aim of this study was to analyse how Swedish courts reason about the child's best in custody and access disputes. We have assumed different themes to analyse our empirical data, these themes were the child's best interests, perspective on the child's best interests, child's perspective, children as subjects or objects and finally the right of the child or the child's best interests. Our empirical data have consisted of 15 City Court and Court of Appeal judgments of the Swedish courts handed down in 2015. The study had a qualitative disposition and the selection was made strategically to make sure the empirical data would be relevant to our issues. We have used a discourse analysis where the intention was to study how the court reason about the child's interests and what statements that gets preference and what gets excluded in the assessment. Our theoretical starting point was extracted from Foucault's theory about power and his discourse concept. We have used the concept of his theory in our analysis, but also extracted the theoretical concepts from previous research. The result shows that the Court's assessment of what is in the child's best interest is based primarily on a professional and adult perspective on the child's situation. The individual child's perspective was excluded and the Court was principally talking about children's needs and interests in general. The result also showed that children were seen as objects and not as participants in the majority of the cases.

Keywords: The best interests of the child, children's perspective, access and custody disputes, children's rights, children as subjects or objects

Nyckelord: Barnets bästa, barnperspektiv, umgänges- och vårdnadstvister, barnets rätt, barn som subjekt eller objekt

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
Bakgrund.....	1
Problemformulering.....	1
Syfte.....	3
Frågeställningar	3
2. Forskningsläget	4
Barnets bästa som princip och begrepp	4
Barn som subjekt eller objekt	6
Barnperspektiv	7
Barnets rätt eller barnets bästa.....	8
3. Teori	10
Makt och diskurs som begrepp	10
Kort om diskurs och språk.....	11
Foucaults maktbegrepp.....	11
Diskurs och makt	13
4. Metod och metodologiska överväganden	15
Kvalitativ metod och vetenskaplig ansats.....	15
Diskursanalys.....	15
Empiriskt material och urval	18
Tillvägagångssätt	19
Arbetsfördelning	20
5. Forskningsetiska överväganden	21
6. Resultat och analys	22
Barnets bästa.....	22
Perspektiv på barnets bästa.....	24
Barnet som subjekt eller objekt	27
Barnperspektiv	29
Barnets rätt eller barnets bästa.....	31
Analys utifrån Foucaults maktteori	33

7. Avslutande diskussion	35
Konklusion.....	35
Metodologiska konsekvenser	37
Referenser	39
Bilaga 1	43
Bilaga 2	44

1. Inledning

Bakgrund

Valet av ämne för denna studie kom ur en insikt vi båda fick under vår verksamhetsförlagda utbildning på Socionomprogrammet. Vi hade båda vår praktik på HVB-hem¹ för barn och ungdomar. Vi fick där ta del av utredningar och domar som berörde de ungas familjesituation och som låg till grund för deras placering på boendet samt i eventuella framtida familjehem. När vi studerade dessa beslutsunderlag uppmärksammades vi på att de ungas ställning vid umgänges- och vårdnadstvister ofta förbisågs och att det många gånger var föräldrarnas perspektiv som främst beaktades vid beslutsfattandet. Detta väckte ett intresse hos oss båda då vi under utbildningens gång fått kunskap om att barnets bästa alltid ska beaktas och att beslut inte enbart ska fattas utifrån föräldrarnas önskan. Det är denna paradox mellan teori och praktik som ligger till grund för vårt ämnesval.

Problemformulering

Barns ställning i samhället har stärkts under senare delen av 1900-talet, men det var först efter FN:s barnkonvention (Konventionen om barnets rättigheter) 1990 som detta fått en mer specifik mening i den svenska lagstiftningen. Det inrättades en Barnombudsman och barn har i lagtext givits en ökad rätt att få komma till tals. Genom revisioner av sociallagstiftningen 1997 och Föräldrabalken (1949:381) 2006 har barnperspektivet förstärkts och i Socialtjänstlagen (2001:453) 1 kapitlet 2§ står det ”Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas.”. Begreppet *barnets bästa* utgår från flera grundläggande frågor som berör hur barns villkor ska förstås samt hur de kan begripliggöras. Begreppet belyser även den utsatta position barn befinner sig i då de är i behov av särskilt skydd. (Bäck-Wiklund & Lundström 2009) Enligt Singer (2012) består dessa grundläggande frågor av rätten till omsorg, trygghet, god fostran samt god och nära kontakt med båda föräldrarna.

Tidigare forskning rörande barnets bästa i umgänges- och vårdnadstvister pekar på att socialtjänstens utredningar många gånger utgår från presumtionen att barnets bästa alltid innebär kontakt med båda föräldrarna. Det visar även att det finns ett vuxenperspektiv på barns behov som styr beslutsfattandet inom socialtjänsten samt att barn anser att deras röster inte tas på

---

¹ Hem för vård eller boende

tillräckligt stort allvar. Detta är något som inte kan anses vara förenligt med innebörden av barnets bästa. (Ponnert 2015)

Barnets bästa innebär enligt Singer (2012) bland annat en avvägning mellan rätten till umgänge med de biologiska föräldrarna och rätten till en trygg och säker uppväxt. Barnets bästa ska avgöras i det enskilda fallet där beaktning ska tas utifrån det enskilda barnets behov, intressen och situation (Singer 2012). Forskning lyfter fram att barnets ställning består av en dubbelhet där barnet både ses som ett objekt och ett subjekt. Barnet som objekt innebär att barn inte ses som fullt socialiserade utan som beroende av vuxnas omsorg, skydd och kontroll. Barnet som subjekt innebär att man framhåller barnets aktörsställning med förmåga och kompetens att handla och påverka sin egen barndom och personliga förhållanden, i relation till barnets ålder och mognad. Dessa två diskurser benämns omsorgsdiskursen respektive delaktighetsdiskursen. (Dahlkild-Öhman 2011; Singer 2012)

I en rapport från Socialstyrelsen (2011) presenteras resultaten från en uppföljning kring socialtjänstens utredningar vid vårdnadstvister som genomförts på begäran av regeringen. I rapporten uppmärksammas bland annat att det saknas forskning kring hur barnets bästa framställs och tolkas i rättsprocessen. Den forskning som finns fokuserar således främst på hur socialtjänsten tolkar barnets bästa i utredningar rörande umgänge och vårdnad, men det saknas motsvarande forskning rörande domstolarnas tolkning av principen. Det kan därmed anses saknas ett helhetsperspektiv kring hur barnets bästa kommer till uttryck genom hela beslutsprocessen. Vi avser med denna studie att minska denna kunskapslucka genom att undersöka hur barnets bästa framgår i domstolens resonemang i umgänces- och vårdnadstvister.

Genom att utifrån ett maktperspektiv utföra en diskursanalys kan vi förhoppningsvis fylla delar av denna lucka. Vår ambition är att med hjälp av begrepp från Foucaults maktteori granska vårdnads- och umgäncesdomar för att få en djupare förståelse för diskursen om barnets bästa i rättsprocessen. Vi vill redan här framhäva att vi inte kommer kunna göra en presentation av hela Foucaults maktteori då den behandlar delar som vi inte ser vara relevanta för detta arbete. Vi kommer därmed enbart presentera de teoretiska begrepp som vi anser vara adekvata för denna studie.

Syfte

Syftet med denna studie är att analysera hur svenska domstolar resonerar kring barnets bästa i umgänges- och vårdnadstvister.

Frågeställningar

- Hur framställer svenska domstolar barnets bästa i domar gällande umgänge- och vårdnad?
- Beskrivs barnet som subjekt eller objekt i domarna och är detta förenligt med ett barnperspektiv?

2. Forskningsläget

Barnets bästa som princip och begrepp

Mattsson (2002 & 2006) beskriver principen om barnets bästa som central vid beslutsfattande i vårdnads- och umgängestvister med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter. Konventionen, som är ratificerad av Sverige sedan 1990, framställer i artikel 3 att barnets bästa alltid ska komma i första hand vid samtliga åtgärder som rör barnet. Med hänsyn därtill har principen om barnets bästa förts in i flera delar av den svenska lagstiftningen, bland annat genom Socialtjänstlagen (2001:453), Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt Föräldrabalken (1949:381). Hur man som professionell ska bedöma vad principen om barnets bästa innebär är enligt Mattsson (2006) en relativ och subjektiv avvägning. I förarbetena till nämnda författningar ges det ingen förklaring till tillämparen av lagen hur principen om barnets bästa ska förstås eller tolkas. Förarbetena hänvisar istället till begreppet som relativt då det är beroende av hur beslutsfattaren uppfattar barnets bästa. Den avvägningsbedömning Mattsson (2006) menar utgör principen om barnets bästa innebär en proportionalitetsbedömning i varje enskilt fall som berör ett barn personligen, mellan dels vuxnas (vårdnadshavare, experter m.fl.) åsikter om barnets behov samt barnets egen önskan och uppfattning. Begreppet barnets bästa är subjektivt då det inte kan förväntas ske likabehandling av beslutsfattare eftersom det är så vagt preciserat. Frågan om rättssäkerhet aktualiseras därmed då beslut som grundas på barnets bästa kan variera beroende på den som fattar beslutet. Denna problematik anser dock Mattsson (2006) vara försvarbar då det innebär ett möjliggörande för flexibilitet och individanpassning i det enskilda fallet och så länge det finns grundligt och heltäckande beslutsmaterial torde barnets rättssäkerhet, integritetsskydd och gradvis stigande autonomi kunna säkerställas.

Mattsson (2002) behandlar i sin avhandling de särskilda problem som kan uppstå kring barnets situation i LVU²-utredningar och vid beslutsfattandet. Avhandlingen fokuserar främst på barnets rättsliga ställning, integritetsskydd och autonomi samt vilka åtgärder beslutade i domstol som är förenliga med barnets bästa. Med integritetsskydd avser Mattsson (2002) dels barnets rätt att få bestämma vilken information om sig själv som kan lämnas till andra samt vilken information hen själv ska motta, dels respekten för barnets önskningar, åsikter och värde-

---

² Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

ringar. Autonomibegreppet innebär rätten för barnet att få vara delaktig vid beslutsfattande som rör barnet själv.

Resultatet av Mattssons (2002) studie visar att barnets rättssäkerhet tenderar att kollidera med dess integritetsskydd eller autonomi. Författaren framhåller dock att detta många gånger är oundvikligt då det inte är möjligt att förena insynsrätt i handlingar i målet för övriga parter med det insynsskydd som avser känsliga uppgifter om barnet. Vidare menar författaren att kollisioner skulle kunna undvikas med en komplettering gällande åldersgränsen för rättshandlingsförmåga i LVU-mål. Genom att möjliggöra en mognadsprövning som kan tillgodose att ”mogna” barn får utöva sin autonomi är förhoppningen att motverka en kollision mellan rättssäkerhet och integritetsskydd. (Mattsson 2002)

Även Rejmer (2003) belyser och problematiserar det faktum att principen om barnets bästa inte erhållit någon exakt definition. Hon beskriver det dessutom som omöjligt att i praktiken definiera detta begrepp då det är beroende av det samhälle, de olika kontexter samt det enskilda barnets situation som det ställs inför. Principen om barnets bästa kan enligt Rejmer (2003) även anses innebära två olika aspekter - den kollektiva samt den individuella. Med den kollektiva aspekten menas de övergripande behov som barn som kollektiv innehar, exempelvis behovet av skydd och hjälp från vuxna, medan den individuella aspekten syftar till de individuella och specifika behov ett enskilt barn har. Författaren påtalar liknande problem vid tillämpningen av begreppet barnets bästa i praktiken som Mattsson (2006) gör, alltså att det är i bedömningar och utredningar som begreppet får sin konkreta innebörd vilket är beroende av den som tolkar det - dennes kunskap, uppfattning och antaganden. Rejmers (2003) undersökning visade att hela 50% av domare i vårdnadstvister var osäkra på begreppets innebörd och uppgavs anse att det var “otillräckligt definierat”. För att avgöra vad som är barnets bästa i den enskilda situationen ska en sammanställning mellan ett subjektivt perspektiv (kunskap om det enskilda barnet) och ett objektivt perspektiv (kunskap grundad på vetenskap och vedertagen erfarenhet) brukas (Rejmer 2003). Då det enligt Rejmers (2003) undersökning framkom brister i vårdnadsutredningar gällande fokus på det berörda barnet (endast 6% av de undersökta utredningarna hade fokus på barnet och dess livssituation) erhåller domstolarna för lite information om det specifika barnet för att kunna inneha ett subjektivt perspektiv, något som kan anses vara problematiskt i förhållande till principen om barnets bästa. Barn behandlas således som en generell och homogen grupp vid beslut rörande vårdnad och umgänge. Domstolar avgör då dessa fall baserat på vedertagen kunskap om barn i allmänhet samt den praxis

och de presumtioner som finns att tillgå. Vanliga presumtioner som Rejmer (2003) presenterar är att barn, om inte starka skäl finns, inte ska utsättas för förändringar (status-quo-principen), att syskonskaror inte ska delas samt att mammor är mer lämpliga som vårdnadshavare till små barn samt att pappor anses vara mer lämpliga när det gäller äldre pojkar. Innebörden av detta blir att man varken följer det föreskrivna barnperspektivet eller möjliggör ett subjektivt perspektiv på barnets bästa i den juridiska handläggningen av umgänges- och vårdnadstvister, något som är oförenligt med de vägledande direktiv och förarbeten som finns tillhanda. (Rejmer 2003)

Barn som subjekt eller objekt

Ponnert (2015) har skrivit en vetenskaplig artikel som handlar om hur barnets bästa kommer till uttryck i teori och praktik. I artikeln presenterar hon ett nytt sätt att se på begreppen omsorgslogik respektive rättslig logik i praktiken. Med omsorgslogik avses det enskilda barnets specifika behov, skyddsperspektivet, objektsyn, en helhetssyn på barnets behov samt vuxnas perspektiv på barnets behov, allt ur ett prognostiskt perspektiv. Den rättsliga logiken syftar på generella antaganden av barns typiska behov, rättsperspektiv, barnets eget perspektiv samt subjektsyn, detta ur ett historiskt perspektiv. Inom det sociala arbetet tillämpas ett prognostiskt perspektiv som ingår i omsorgslogiken, där man har ett prognostiskt tänkande kring barns problematik samt en helhetssyn. Inom rättssystemet utgår man från ett historiskt perspektiv, där den rättsliga logiken bygger på historiska fakta och generella antaganden om barns typiska behov och typiska rättigheter (t.ex. rätten till sina föräldrar). Ponnert (2015) presenterar några dilemman gällande tolkningen av barnets bästa i praktiken utifrån tidigare forskning. Dessa dilemman är:

- barnets typiska rättighet till sina föräldrar tolkas som enskilda barns behov och bästa.
- övergripande objektsyn på barn där de exempelvis inte görs mer delartiga än som informanter.
- ett vuxenperspektiv på barns behov styr beslutsfattandet.

Ponnert (2015) visar att kombinationen av rättslig logik och omsorgslogik som används vid beslutsfattande innebär problematiska konsekvenser i praktiken. Konsekvenserna kan bli att barn görs till rättighetsobjekt snarare än skyddsobjekt när dessa praktiker möts. Att barn känner att de inte får komma till tals samt bristen på delaktighet stärks av Eriksson och Näs-mans (2009) studie om våldsutsatta barn. Forskarna lägger stor vikt vid att trots att man be-

handlar barn som delaktiga subjekt innebär det inte att ett skydds- och stödbehov från vuxna inte är av betydelse. Artikelförfattarna argumenterar för att barns upplevelser av våld i den egna familjen ska giltiggöras och för att kunna bearbeta svåra händelser de varit med om behöver barn hitta strategier för att kunna hantera sin livssituation. För att hitta dessa strategier krävs det att någon bekräftar och gör deras upplevelser giltiga. Studien visar att socialarbetare ofta behandlar barn som informanter och inte som delaktiga aktörer, de bekräftar dessutom inte de trauman barnen varit med om. Eriksson och Näsman (2009) visar i sin forskning att våldsutsatta barn i utredningar om umgänge och vårdnad många gånger bemöts som diskvalificerade vuxna eller beskyddade barn, trots att målet skulle vara att bemöta utsatta barn som delaktiga offer för trauma.

Barnperspektiv

Att inta ett barnperspektiv innebär i praktiken enligt Rejmer (2006) att domstolar och vårdnadsutredare under utredningsarbetet ställer barnet i fokus. Detta genom en kartläggning av det enskilda barnets uppfattning om, samt upplevelser av, den livssituation hen befinner sig i och hur eventuella förändringar skulle kunna upplevas. Denna kartläggning bör ske genom att vuxna observerar och för en konversation med barnet och utifrån det försöka tolka, förstå och sätta sig in i barnets situation för att bibehålla ett barnperspektiv. I praktiken innebär detta barnperspektiv sedan en avvägning mellan de olika beslutsalternativen med barnets perspektiv i centrum, men att vuxna i slutändan fattar de beslut som de anser vara i barnets bästa intresse.

Hultmans (2013) avhandling stärker argumentet att barns egna upplevelser bör få en större roll i barnavårdsutredningar. Studien fokuserar på barnperspektivet i socialtjänstens utredningar med fokus på fysisk och psykisk hälsa samt barns egna upplevelser. I avhandlingen belyser Hultman (2013) bland annat hur barns upplevelser av sin egen hälsa synliggörs i argumentationen för beslut i socialtjänstens utredningar, där fokus främst ligger på de fall där en oro för barnets hälsa föreligger. Resultatet visar att det i dessa argumentationer om barns behov skapas en förståelse för barns fysiska och psykiska hälsa utifrån ett vuxenperspektiv på vad som utmärker barns hälsosituation. I de fall där barns egna uppfattningar om sin fysiska och psykiska hälsa presenteras så beskrivs dem kortfattat och ofta tillsammans med en bekräftelse av vuxnas åsikter. Hultman (2013) beskriver detta som problematiskt och att det är otillräckligt att kartlägga de förhållanden barn lever under utifrån andras beskrivningar. När barns egna upplevelser ges ett sådant begränsat utrymme innebär det således en risk för att förståel-

sen för barns behov av stöd inskränks. Avhandlingen visar på att det är av betydelse att formulera barns egna upplevelser på ett innehållsrikt vis för att deras hälsa ska kunna bli uppmärksammas utifrån barns individuella förutsättningar. Resultatet indikerar även att barnperspektivet i både den rättsliga regleringen samt i genomförandet av barnavårdsutredningar har blivit allt mer tydlig, men att socialtjänsten fortfarande behöver utveckla sitt arbete med att synliggöra barns fysiska och psykiska hälsa vid bedömningen av barns behov. Hultman (2013) argumenterar för att ett synliggörande av komplexiteten i barns hälsoutveckling kan leda till en bättre förståelse för hur föreslagna insatser svarar mot barns behov. Avslutningsvis framhåller författaren att om barnavårdsutredningar formuleras på ett sätt där barns egna uppfattningar om den egna livssituationen, dess orsaker, konsekvenser samt deras framtidsförhoppningar lyfts fram möjliggörs en tydligare förståelse för dennes behov.

Forskning har lyft fram behovet av att det anses vara en betydande och självklar utgångspunkt att inta ett barnperspektiv och att ta hänsyn till barnets bästa i barnavårdsutredningar. Vad det innebär att inta ett barnperspektiv och att se till barnets bästa kan dock anses vara mindre tydligt, såväl i utredningar som i forskning på området. Att innebörden av att inneha ett barnperspektiv klargörs även inom juridisk forskning diskuteras i en studie som bedrivits av Haugli och Bendriksen (2013). Författarna visar i sin rapport att begreppet barnperspektiv används på olika sätt inom den juridiska forskningen och att dess innebörd ofta tas för givet. Författarna menar att begreppet är positivt laddat, men att det inte har särskilt mycket substans i ett juridiskt sammanhang. Studien visar att forskarens syn på att inta ett barnperspektiv snarare innebär att se barnet som en informant, där barnet sällan blir en aktiv deltagare i forskningsprocessen. Synen på barnets aktiva roll är således inte enbart vag i socialtjänstens utredningar, utan även på en forskarnivå. Detta faktum stärker idén om att barnets ställning i såväl utredningar som inom forskning behöver stärkas för att individens behov ska kunna tillgodoses på bästa sätt.

Barnets rätt eller barnets bästa

Fotheringham, Dunbar och Hensley (2013) presenterar ytterligare två olika sätt att se på barn i rättsliga tvister; barnens rätt-perspektivet respektive barnets bästa-ansatsen. Det traditionella sättet är att utgå från barnets bästa-ansatsen där vuxna antar och beslutar om vad som är barnets bästa. Denna ansats har dock fått mycket kritik, dels av barn själva som uttryckt att de önskar göra sig hörda, men även av professionella som anser att ansatsen inte är komplett då

mycket information kan hämtas från barn i tvister gällande umgänge och vårdnad. Det nyare perspektivet barnens rätt utgår från barn som delaktiga och kompetenta deltagare i samhället, något som grundar sig i principer om mänsklig värdighet. Den studie författarna utförde kallades "Speaking for themselves" och byggde på barnets rätt-perspektivet. Barn som deltog i studien blev tilldelade en egen "stödperson"/terapeut samt ett juridiskt ombud. Dessa parter främsta uppgift var att stödja, behandla och representera barnet i umgänges- och/eller vårdnadstvisten. Då barnet och stödpersonen/terapeuten var överrens om vad som var barnets bästa i hela 89% av fallen anser författarna det styrkt att barn är kompetenta nog att ha åsikter som ska beaktas i beslut som rör barnet själv. Även Mail, Hesse och Hesse (2011) presenterar ett liknande resonemang där de anser att barn som befinner sig i en tvist bör ha tillgång till samtalsstöd samt någon som kan föra barnets talan i konflikten. Författarna påtalar även hur det i umgänges- och vårdnadstvister endast finns juridiska ombud för vardera förälder, vilket lämnar barnets intresse öppet för tolkning. Det blir domarens uppgift, ofta utan adekvat kunskap om barns utveckling, anknytningsteori eller andra användbara paradigmer, att avgöra barnets bästa.

Även rättssystemet som kom i kontakt med de familjer och barn som ingick i Fotheringham, Dunbar och Hensleys (2013) studie var positiva till initiativet och sades anse att det i framtiden behövs mer kunskap inom rättsväsendet för att kunna hjälpa barn komma till tals samt att få adekvat hjälp för eventuella trauman som associeras med umgänges- och/eller vårdnadstvister. Att barn vars föräldrar genomgår en konfliktfylld separation/vårdnads- eller umgängestvist oundvikligt blir negativt påverkade vad gäller känslan av osäkerhet och otrygghet är något Main, Hesse och Hesse (2011) styrker. Denna negativa påföljd skulle enligt författarna kunna undvikas om domare hjälper till med att upplysa föräldrar om vad tvisten innebär för barnet. Författarna menar även att ta hänsyn till och lyssna på barnets inställning oftare leder till en bättre kontakt mellan barnet och den huvudsakliga vårdnadshavaren.

3. Teori

I följande framställning presenteras de centrala teoretiska begrepp och definitioner som vi senare använder oss av i vår analys. Vi har även en kort övergripande presentation av makt som begrepp samt en avdelning om en av begreppets framträdande teoretiker Michel Foucault för att ge en så begriplig beskrivning som möjligt av vår teoretiska utgångspunkt.

Makt och diskurs som begrepp

Maktbegreppet har många definitioner och kan förstås ur olika perspektiv beroende på vilka glasögon man använder. Den klassiska grunddefinitionen av makt formulerad av Robert Dahl 1957 lyder; *“A har makt över B i den utsträckning som A kan få B att göra något som B annars inte skulle ha gjort”* (Börjesson & Rehn 2009, s. 51-52). Generellt sett så används begreppet för att förklara ett bestämt förhållande mellan två eller flera parter där över- och underordning är centralt. Inom samhällsteorin används vanligen maktbegreppet för att förstå strukturella processer och förhållanden. Det strukturella maktbegreppet innebär en syn på samhället som bestående av en bestämd och strukturerad samling av förhållanden mellan olika positioner. Individer har således olika positioner i samhället beroende på vilken kontext de befinner sig i. Detta perspektiv är sprunget ur olika strukturteorier vars syfte är att förstå och förklara olika institutioner och förhållanden som fastställer våra samhällsvillkor. (Franzén 2010)

Makt kan även förstås som en förmåga inneboende i ett handlande subjekt, så kallat intentionell makt. Subjektet kan vara en organisation, grupp eller enskild individ men även en nation eller en sammanslutning av dessa. Maktens subjekt har alltid avsikter och mål, utan dessa är makten menings- och ändamålslös. Detta innebär ett maktbegrepp bestående av en kombination av vilja hos den som handlar samt styrkan i denna vilja. Det intentionella maktbegreppet härstammar ur olika handlingsteorier som utgår från aktiva aktörer samt den vikt dessa lägger vid omständigheter och de egna avsikterna. (Franzén 2010)

Dessa olika sett att se på makt är enligt Franzén (2010) otillräckliga som enskilda perspektiv då de utesluter betydande delar hos varandra. Författaren förespråkar istället ett tredje maktbegrepp för att förstå maktens olika dimensioner. Detta begrepp kallas det relationella och är bland annat formulerat av Michel Foucault. Innan vi fördjupar oss i Foucault och hans makt-

begrepp kommer vi först klargöra vad begreppet diskurs innebär. Detta då en förståelse för diskursbegreppet är en förutsättning för att förstå Foucaults maktteori.

Kort om diskurs och språk

Begreppet diskurs kan beskrivas handla om vad man talar om och hur man talar om det. Diskursen består av en medveten och en omedveten komponent. Den medvetna komponenten utgörs av en avvägning som författaren/upphovsmannen gör när denne ska bestämma vad som är av vikt samt vad som kan uteslutas. Den omedvetna komponenten utgörs av tankemönster som är kopplade till den tid och det samhälle man lever i och som för upphovsmannen är omedvetet inbäddat i dennes tankebanor (Selander & van Leeuwen 1999). Språket som används kan sägas forma den värld vi lever i och detta innebär att språket innehar en slags produktiv makt. Det är hur ordet sägs samt i det specifika sammanhang det sägs i som den produktiva makten blir till. Språkets användning har kraft att kategorisera och bestämma vad som anses önskvärt och mindre önskvärt (Bolander & Fejes 2009). Även språkets uppbyggnad och ordens ordningsföljd bär makt då det som sägs först i en mening får betydelse för det som anses viktigt i sammanhanget. Den makt språket har innebär även att det som utesluts blir irrelevant och de kategorier som inte anses önskvärda får en negativ innebörd. Språket bestämmer alltså innebörden i det vi säger och skriver samt på vilket sätt vi gör detta. (Sahlin 1999)

Foucaults maktbegrepp

Michel Foucault (1926-1984) var en framträdande filosof och idéhistoriker som främst studerade teman som makt, kunskap och subjektivitet. Enligt Börjesson och Rehn (2009) är Foucault den som påverkat den moderna diskussionen om makt mest, till och med till den grad att om man diskuterar makt så diskuterar man Foucault. Foucault är bland annat känd för sin maktanalys där han beskriver makt som en process som utövas i komplexa relationer som är under ständig förändring snarare än något man "har" (Thomassen 2007). Enligt Foucault (2008) finns diskursen lika mycket i det som utesluts, attityder eller beteendemönster som i det som sägs. Man ska alltså se diskursen som en helhet bestående av de avgränsningar och avgörande kännetecken som ingår i sociala kontexter. (Foucault 2008)

I Foucaults forskning analyserar han förhållandet mellan språk och makt där han uppmärksammar hur man inom en profession i ett maktfält använder ett språk som kategoriserar och positionerar de människor som är mottagare av professionens kunskap. Detta kan exemplifieras genom en socialarbetare som benämner någon "bostadslös" eller "drogmissbrukare". Det är genom denna expertkunskap som den professionelle får möjlighet och därmed makt att utöva sin praxis (Thomassen 2007). Diskursen ska även ses som tillhörande den produktiva makten, och inte enbart som en "yta att fästa tecken på" (Foucault 2008, s. 182). Diskursen är inte enbart ett sätt att uttrycka makt på utan även en strid/debatt, vilket innebär att man måste tydliggöra funktioner som inte enbart återger och/eller reproducerar redan etablerade maktförhållanden eller sociala system. (Foucault 2008)

Centralt i Foucaults tänkande kring makt och diskurs är hans syn på kunskap och vetande. Han ser kunskap främst som något språkligt och som formas i utsagor, till exempel i sammanhängande texter. För att få svar på kunskapens skapande roll och på vilket sätt det kan sägas vara en fråga om maktutövning behöver man titta på hur språket förhåller sig till verkligheten. Språket utformar den verklighet som vi kan få kunskap om och Foucault ser språket som produktivt för hur vi uppfattar världen, alltså vilket värde vi lägger i ord och därmed vad som blir betydelsefullt i praktiken. Foucault menar även att det inte går att tala om kunskap utan att förstå att makt samtidigt bildas och utövas. Detta kan illustreras av en sorts spiral som består av makt och vetande. Det kan ses som en spiral då det handlar om ett ömsesidigt tätt och långtgående förhållande mellan vetande och makt. Relationen mellan kunskap och makt är sådan att de ständigt förstärker varandra, men det är även viktigt att vara medveten om att all makt inte innehar kunskap, medan all kunskap enligt Foucault förutsätter makt för att existera. (Hörnqvist 1996)

Delar av Foucaults verk och teorier har utsatts för kritik, kanske framförallt då de kan uppfattas svåra att förstå och använda sig av. Foucaults möjligtvis alltför deterministiska syn på individen har kritiserats, men enligt Lindgren (1999) förändras detta ställningstagande i Foucaults senare verk och han synliggör då aktörernas handlingsutrymme. Trots den kritik som finns anses Foucault ändå relevant i dagens maktdiskurs i allmänhet, och hans arbete om diskursens makt i synnerhet (Börjesson & Rehn 2009).

En del av Foucaults syn på makt innefattas av det så kallade relationella maktbegreppet som kan ses som en förening av delar från de ovan presenterade maktbegreppen - det intentionella

samt det strukturella. Det relationella maktbegreppet fokuserar på relationer som inbegriper aktörer där relationerna kan vara mer eller mindre föränderliga. Begreppet möjliggör att både beakta subjektets handlande och intentioner å ena sidan och de historiskt givna omständigheter samt maktstrukturer som de befinner sig i å andra sidan. Utifrån detta perspektiv bör makt förstås finnas i alla typer av relationer, men makten behöver inte för den delen vara synlig eller central. För att förstå det relationella maktbegreppet bör man även vara medveten om att makt här inte ses som något man kan inneha, erövra eller dela. Det är först i relation till en annan aktör som makten blir påtaglig och existerande. Makten förstås även ha en produktiv roll vilket innebär att den kan åstadkomma och bidra till någonting. Utifrån det relationella maktperspektivet ses makt aldrig som absolut utan snarare relativ och det finns alltid ett motstånd där man antingen befinner sig i över- eller underläge. Detta motstånd behöver inte utövas medvetet för att vara verksamt, utan det kan även vara passivt och enbart upplevas som en lättare motgång. (Franzén 2010)

Diskurs och makt

När man talar om diskurs och makt kan man enligt Franzén (2010) se det på två sätt; maktens diskurs samt diskursernas makt. Diskursernas makt bygger på att orden vi använder skapar våra föreställningar om verkligheten. I diskurser kan man prata om binära oppositioner - motsatser som förutsätter varandra. Diskursen skapar därmed en stereotyp genom en systematisk uppsättning av dessa oppositioner. Exempel på binära oppositioner skulle kunna vara vinnare och förlorare, och den föreställning diskursen upprättar kan även kallas fördomar. Diskursen begränsar och bestämmer vad som framställs som sanning (Bolander & Fejes 2009) och kan vara svår att ifrågasätta, men enligt Franzén (2010) finns alltid en möjlighet för detta. Vid diskussionen kring diskursernas makt är frågan om vilken grupp som får företräde det essentiella, och denna kategori kan förstås vara den etablerade gruppen medan de som förbises kallas för outsiders enligt Franzén (2010). I den etablerade gruppen döljs de brister som finns medan man för outsidergruppen generaliserar bristerna. En annan väsentlig del av diskursernas makt är ordens faktiska följd - i vilken ordning man använder orden ger dem olika stark betydelse. De ord som används tidigt i en mening bestämmer vad som anses vara av betydelse i det som sägs. (Franzén 2010)

Genom att skifta perspektiv till maktens diskurs får man en annan förståelse för hur relationen mellan makt och diskurs kan komma till uttryck. Maktens diskurser är i regel lätta att urskilja

då de rör aktörernas intressen och språkets förhållande till makten är här mer synligt. Ur detta perspektiv ser man maktens diskurser som ett verktyg för maktens utövning. Det är den etablerade gruppen som besitter makten att definiera en diskurs och kan även använda denna för att rättfärdiga eller legitimera den egna maktutövningen. Ett exempel på hur en grupp rättfärdigar sin makt ges i den så kallade expertisens makt. Denna makt är främst knuten till professioner som utgörs av yrkesgrupper med expertställning på ett visst område, något som uppnås genom en typ av kunskapsmonopol. Detta monopol kan vara legitimerat av staten, exempelvis hos jurister och läkare, men täcker inte alla professioner. Varje profession utvecklar egna diskurser utifrån vetenskapligt grundad kunskap och praktisk erfarenhet. På detta sätt får professionen företräde att bestämma vad som bör ses som problem respektive lösning samt vad som är sant respektive falskt inom det egna fältet (Franzén 2010). Börjesson och Rehn (2009) presenterar kritik som kan riktas mot expertisens makt. Denna kritik består av att experter blir bärare av resurser som i sin tur kan ge dem mer eller mindre legitim makt över andra.

4. Metod och metodologiska överväganden

Kvalitativ metod och vetenskapsteoretisk ansats

Denna studie är kvalitativ och syftet med en sådan studie är generellt att förstå en beskriven verklighet genom att analysera språkliga utsagor och interaktioner. Vid kvalitativ forskning ställs krav på forskaren att denne under hela processen ska ha ett reflexivt förhållningssätt. Det finns annars en risk att resultatet speglar forskarens förförståelse och egna värderingar istället för det beforskade fenomenet. Inom den kvalitativa forskningen finns en rad olika forskningstraditioner och metodansatser och vi har valt att använda oss av den socialkonstruktivistiska i denna studie. (jfr. Fejes & Thornberg 2009)

Utgångspunkten inom den sociala konstruktivismen är att kunskap skapas i en kontext där språket konstruerar den verklighet vi erfar. Vår självförståelse och verklighetsuppfattning etableras i en språklig interaktion, språket definierar vår verklighet och med en förståelse för det som sägs eller skrivs kan vi få tillgång till kunskap. Att vi tolkar vår verklighet utifrån en språklig social interaktion kan även bidra till en ökad förståelse för den vetenskapliga diskursen, något som exemplifieras vid genomförandet av en diskursanalys. (Thomassen 2007)

Det finns några för- och nackdelar med den sociala konstruktivismen som vi har tagit hänsyn till under uppsatsens gång. En aspekt är att de företeelser som vi kan säga något om inte är objektivt existerande utan har konstruerats i praktiken. Det sociala och vetenskapliga problem vi undersökt kan utifrån detta perspektiv förstås vara konstruerat och beroende av det språkliga sammanhang som det yttrar sig i. Förhoppningen med en socialkonstruktivistisk ansats är att få en alternativ bild av hur verkligheten är socialt konstruerad i en specifik kontext och på det sättet utmana de vedertagna tolkningar som finns. Målet är att erhålla kunskap om hur tolkningar konstruerar en verklighet samt hur utfallet ter sig i praktiken. (jfr. Thomassen, 2007)

Diskursanalys

Diskursanalys är ett brett begrepp som innefattar flera definitioner, traditioner och innebörder. Det är således inte en enhetlig metod med ett enskilt tillvägagångssätt, men det finns dock en del gemensamma utgångspunkter som förenar analysmetoden. Det centrala i diskursanalysen

är språkets roll som formare av verkligheten. Det sätt som ordet används på och i vilken kontext skapar olika sanningar och verkligheter om vad exempelvis barnets bästa är (Bolander & Fejes 2009). Syftet med en diskursanalys är inte att beskriva och förstå en förmodad verklighet, utan att förstå och förklara på vilket sätt verkligheten konstrueras socialt. Som forskare studerar man hur utsagor uppstår, underhålls och används samt dess konsekvenser och undviker att värdera dess sanningsenlighet. Istället för att studera det fenomen texten talar om så studerar man hur det talas om det, vad språket bidrar till, upprätthåller och utesluter. (Sahlin 1999)

I denna studie har vi valt att utgå från en Foucault inspirerad diskursanalys. Detta gör vi genom att analysera vad som sägs i domarna samt vem som säger det. Det innebär även att synliggöra vad som inte sägs och vems perspektiv som inte får auktoritet vid bedömningen (Bergstöm & Boréus 2012). En diskurs definieras enligt Foucault som "*praktiska handlingar som systematiskt bildar de objekt de talar om*" (Foucault 1969/2002, s. 67 se Bolander & Fejes 2009, s. 87). Dessa praktiska handlingar kan sägas producera mening och vad man kan och inte kan säga inom olika institutioner, exempelvis inom domstolsväsendet. Den diskursanalytiska utgångspunkt vi valt att använda oss av ser diskursen som produktiv då den inte enbart är en skriven text utan producerar även en mening och verklighet i det specifika sammanhanget (Bolander & Fejes 2009). Diskursen om barnets bästa i de utvalda domsluten kan utifrån detta synsätt förstås skapa bland annat vad som anses vara meningsfullt och sanningsenligt men även vad som exkluderas i den specifika kontexten.

Diskursanalys är således en användbar metod om man önskar undersöka språk som meningsskapare och maktfördelare (Jönsson 2010). Jönsson (2010) redogör för den Foucaultinspirerade diskursanalysen där relationen mellan makt och vetande är det som ligger i fokus. Foucault diskursanalys kan sägas innehålla många dimensioner och inte enbart en textanalytisk inriktning utan inkluderar även sociala praktiker. Enligt Bergström och Boréus (2012) kan en diskurs med en sådan inriktning beskrivas som ett regelsystem där vissa utsagor legitimeras medan andra utesluts. Vidare framhäver denna typ av diskursanalys vem som har auktoritet att uttala sig i vissa sammanhang. Foucaults analys visar på hur tankegångar rörande olika fenomen delar upp makt samt interagerar med interventionstekniker riktade mot utsatta individer och grupper. Vidare anses Foucault enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) vara den som utvecklade den diskursanalytiska metoden genom att utveckla teori och begrepp på området.

Diskurs som begrepp innehåller enligt Selander och van Leeuwen (1999) två komponenter. Den ena komponenten är den omedvetna vilken handlar om vad som överhuvudtaget är möjligt att uppfatta i en specifik fråga. Den andra komponenten är den medvetna, vilken innebär den bedömning/avvägning författaren eller upphovsmannen gör när denne avgör vad som är av relevans, vikt och/eller lämpligt i det givna sammanhanget, och därmed också vad som ska utelämnas. Avvägningen formas enligt Selander och van Leeuwen (1999) av den sociala kontext i vilken författaren ingår. Vid analysen av en diskurs granskar man framställningens grundläggande föreställningar och den begreppsapparat som används, men även dess rötter/anor samt maktrelaterade ursprung. För att förstå innebörden av diskursen måste man således skapa sig en bild av vem som skapat den och till vilket syfte. Det en diskursanalys kan svara på är således diskursens ursprung, dess syfte samt hur den formulerar och definierar problem och lösningar i samhället. (Olsson 1999)

Genom att tillämpa diskursanalys i denna studie får vi ett verktyg att granska vem som säger vad samt vad som anses vara meningsfullt vid beslutsfattande i rätten gällande umgänges- och vårdnadstvister. Vår forskningsfråga behandlar hur diskursen om barnets bästa framställs i domslut som har en avgörande betydelse för barnets livssituation. Genom att undersöka formuleringar i dessa domar vill vi få förståelse för hur diskursen om barnets bästa ser ut i umgänges- och vårdnadstvister.

En fråga man behöver ställa sig när man arbetar med diskursanalys är vilken typ av verklighet som det granskade dokumentet skapar och på vilket sätt detta sker. Dokument skapar en verklighet i kontexten som de är utformade i, det är därför viktigt att vara medveten om de kategoriseringar och klassificeringar de ger upphov till och formar. Kritik har riktats mot diskursanalysen som metod, dels då den kan vara komplex, men även då den bygger på forskarens egen förförståelse samt tolkning av statiska dokument, något som bidrar till ett icke-objektivt resultat. En diskursanalys kan alltså inte ses som en objektiv metod men enligt Sahlin (1999) är den i jämförelse med andra kvalitativa metoder öppen för intersubjektivitetstest vilket reducerar objektivitetsproblematiken. Andra kan således studera samma textmaterial och finna snarlika meningar och mönster. Dock krävs det att man är genomskinlig och systematisk vid sina tolkningar och beskrivningar för att resultatet inte ska framstå som meningslöst (Sahlin 1999). Vidare behöver man vid utförandet av en diskursanalys beakta det faktum att de flesta dokument är skapade i relation till andra redan existerande handlingar. Detta är något som forskaren behöver ta hänsyn till då det kan krävas att studera närliggande dokument för att få en

korrekt förståelse för den text denne ämnar granska (Atkinson & Coffey 2010; Jönson 2010). Denna kritik innebär att vi måste ha en medvetenhet genom hela processen att vi tar del av texter som är konstruerade i en viss kontext och i relation till andra dokument och skrivelser. Vi behöver även vara medvetna om att vi gör en tolkning utifrån våra förförståelser på området. Vårt resultat kommer inte kunna ses som representativt för verkligheten, utan enbart något om hur resonemang i utvalda domslut ser ut och kan tolkas utifrån de frågor vi ämnar ställa till texten.

Empiriskt material och urval

Vi har använt oss av en målinriktad urvalsmetod vilket innebär att forskaren inte har som syfte att välja material på ett slumpartat sätt. Istället väljs fallen ut på ett strategiskt vis så att materialet som väljs ut är adekvat för studiens frågeställningar. För denna studie innebär ett målinriktat urval att domarna väljs ut för att de är av relevans för en förståelse av vårt problem. Nackdelen med ett målinriktat urval är att det inte kan möjliggöra en generalisering till en population (jfr. Bryman 2011). Hur vi gått till väga vid urvalsprocessen mer specifikt är att vi haft efter sökning på ”barnets bästa” på zeteo.se fått fram sammanlagt 1288 träffar efter att vi avgränsat sökningen till ”avgöranden”, ”hovrätterna” och ”2015”. Vi har därefter sökt domar där saken gällt umgänge och vårdnad i första hand. Vi har då valt ut sammanlagt 20 stycken hovrättsavgöranden med bifogade tingsrättsdomar och har därefter begränsat urvalet till de slutgiltiga 15 fallen, detta genom att ha sett till vad som varit mest relevant i förhållande till vårt lässchema samt frågeställningar. Vi valde bort de domar som i huvudsak fokuserade och resonerade på andra sakfrågor än barnets bästa trots att det var umgänges- och vårdnadstvister, så som sexuellt utnyttjande eller ena förälderns pågående fängelsestraff. Våra urvalskriterier, så som frågeställningar och syfte, har således styrt vilka domar som är relevanta att använda för denna studie. Då vi har ett specifikt och begränsat syfte kan det inte sägas vara motiverat att granska andra domar än de som vi anser vara relevanta för studien.

Vi har valt ut 15 tvister där både tingsrätt och hovrätt i domslut för ett resonemang kring barnets bästa. Vi har granskat domar rörande umgänges- och vårdnadsrätt från 2015 för att få en så aktuell empiri som möjligt. Dessa domar har hämtats i fulltext från Zeteo.se. Domarna vi tagit del av är att se som sekundärdata som inte är producerade i forskningssyfte. Vi har därför tagit hänsyn till annat än texten i sig, såsom vilken kontext den producerats i, vem som skrivit den samt den tilltänkta mottagaren. Med denna insikt vill vi medvetandegöra att doms-

luten vi studerat, liksom alla texter, har en föränderlig natur då olika individer tolkar materialet och innebörden olika utifrån bland annat egna förförståelser och historisk kontext. (Bergström & Boréus 2012)

En dom har en disposition som ser ut som följer: Först presenteras klagande och motpart med namn, adress, kontaktuppgifter och juridiskt ombud. Därefter presenteras "saken" vilket innebär vad tvisten gäller, i våra fall umgänge- och vårdnad. Sedan kommer domslutet som stadgar vad domstolen beslutat i tvisten, detta följs av en eventuell bakgrund samt yrkanden och sakframställan/utveckling av talan. Det är i den senare delen där resultat av eventuella tidigare utredningar presenteras samt där föräldrars och experters utsagor framställs. Experters utsagor kan även återfinnas under rubriken "bevisning". Därefter kommer domskälen som även kan benämnas "domstolens bedömning". Det är främst i denna del som vi har analyserat den språkliga framställningen då det är här domstolen resonerar kring vad som är barnets bästa samt vad som prioriteras respektive utesluts vid denna tolkning. Avslutningsvis presenteras eventuella skiljaktiga meningar, vilket innebär om någon i rätten inte står bakom beslutet eller dess grunder. Varje dom avslutas med en hänvisning och förklaring kring hur man överklagar ett beslut.

För att kunna genomföra denna undersökning på bästa sätt menar vi att en diskursanalys av domarnas textmaterial bidrar till ett relevant underlag. Vi anser att det är en adekvat metod att använda sig av då de finns lättåtkomligt samt i stora kvantiteter vilket underlättar urvalsprocessen. I domarna tolkas och redogörs rättsens ställning till barnets bästa-rekvisitet, vilket är en central del i det vi ämnar undersöka i denna studie. Något vi behöver beakta är att alla domslut inte publiceras på Zeteo på grund av sekretess eller liknande, vilket innebär en begränsning för vårt möjliga urval. Det kan även vara så att delar av domslut är sekretessbelagda vilket minskar vår granskningsmöjlighet av den fulla texten. Detta anser vi dock inte ha blivit ett problem för vårt slutgiltiga resultat.

Tillvägagångssätt

I vår resultat- och analysdel utgår vi från ett lässchema (se bilaga 1) som använts som ett verktyg för att besvara våra frågeställningar. Lässchemat är utformat i enlighet med vad Bolander och Fejes (2009) beskriver som en Foucault inspirerad diskursanalys. Detta innebär att vi efter urvalsprocessen läst igenom empirin för att se hur det talas om barnets bästa. Vid

första läsningen skrev vi ner nyckelord och teman som vi funnit vara gemensamt i materialet. I nästa steg så gjorde vi en mer ingående läsning av texterna och utgick då från de nyckelord och teman som vi tidigare funnit och utformade frågor till vårt lässchema utifrån detta. Dessa frågor var sedan vägledande vid analysen och presentationen av vårt resultat. De teman vi utgått från, som exempelvis barnperspektiv och barnet som subjekt eller objekt, återfanns även i vår tidigare forskning som teoretiska begrepp.

Frågorna är även formulerade utifrån teman som är kopplade till vår valda teori och det forskningsläge som vi har tagit del av. De teoretiska begrepp som vi har använt oss av i vår bearbetning av domarna har vi delvis hämtat från forskningsläget och sedan använt som analysredskap. De teman vi valt att utgå från är: diskursen om barnets bästa, perspektiv på barnets bästa, barnet som subjekt eller objekt, barnperspektiv samt barnets rätt eller barnets bästa. Vid sammanställningen av resultatet har vi på grund av tidsramen fått fokusera mer på vissa frågor i lässchemat än andra. Det vi prioriterat är de frågor som varit mest relevanta i relation till våra frågeställningar och vår teoretiska utgångspunkt. De frågor som har varit mest centrala för vårt resultat är de som handlar om hur barnet framställs i domarna, som objekt eller subjekt, men även vems perspektiv som får företräde eller utesluts vid motivering till beslut och hur man resonerar kring barnets bästa i dessa domar.

Arbetsfördelning

Den största delen av arbetsprocessen har utförts gemensamt. Till en början sökte vi tillsammans efter domar som skulle komma att utgöra vår empiri. Dessa domar delade vi sedan upp så att vi läste ungefär lika mycket av empirin var. Vi har läst domarna flertalet gånger och under läsningen antecknat och markerat de delar som berört frågorna i vårt lässchema (se bilaga 1). Lässchemat har vi skrivit och utvecklat tillsammans allteftersom arbetet fortgått. Material till teorin och metoddelarna har vi sökt efter och läst in oss på ihop och därefter har vi författat all text gemensamt. Den enda del i arbetet som vi skrivit var för sig är de vetenskapliga artiklar och avhandlingar som återfinns under rubriken Forskningsläget.

5. Forskningsetiska överväganden

Vid utförandet av en studie som berör människor ska man som forskare ta hänsyn till samt vara medveten om vissa etiska dilemman. Då vi i vår studie ämnar studera redan framställda och offentliggjorda dokument är dilemman som vi främst behöver beakta det som innebär att vi med studien inte gör mer skada än nytta. Trots att detta inte är en studie som behöver etikprövas enligt Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor är det ändå viktigt att ta hänsyn till den forskningsetiska seden. Vi ämnar vara så neutrala som möjligt i vår tolkning av det som framställs i empirin för att den ska hålla en hög grad av validitet samt reliabilitet. Vi är medvetna om att vi kommer ta del av känslig information i domarna och med hänvisning till 3§1p. i Lagen (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor kommer vi inte sprida vidare informationen vi tar del av så att det kan härledas till specifika individer. Vi är även medvetna om att det är offentligt material som vi tar del av och kommer av konfidentiella skäl inte namnge berörda individer eller på annat sätt utlämna information som kan leda till identifiering.

Förhoppningen och nyttan med denna studie är att fylla en del av den kunskapslucka som finns på området då det saknas studier kring barnets bästa i rättsprocessen. Studien kan bidra med kunskap om hur principen om barnets bästa tolkas i juridiska sammanhang, mer specifikt i umgänges- och vårdnadstvister. Då vi inte ämnar ha direktkontakt med individerna som berörs i vår empiri behöver vi inte inhämta informerat samtycke, men för att skada inte ska uppstå måste vi som forskare respektera människovärdet genom hela forskningsprocessen. Detta berörs i lagen (2003:460) om etikprövning där huvuddragen är att forskning ska genomföras med respekt för människovärdet, mänskliga rättigheter ska beaktas samt att riskerna ska uppvägas av de vetenskapliga vinsterna. (Hermerén 2011)

Andra etiska överväganden som ska beaktas är informationskravet samt samtyckeskravet. Informationskravet innebär att forskaren ska lämna information om undersökningen till forskningspersonerna och därefter inhämta ett informerat samtycke. Detta krav är inte aktuellt för vår studie då vår empiri består av redan offentligt och publicerat material. Att kontakta samtliga personer i domarna hade inte bara varit tidskrävande utan även omotiverat då personerna inte kommer vara aktivt deltagande eftersom studien bygger på av domstolen redan publicerat material. Även samtyckeskravet kommer inte vara aktuellt för oss att beakta då vi inte kommer ha några aktivt deltagande forskningspersoner. (jfr. Hermerén 2011)

6. Resultat och analys

I följande del presenterar vi vårt resultat av studien samt analyserar vårt material. Vi har tematiserat empirin för att få en tydlig struktur i texten. Resultatet kommer att presenteras under tematiserade rubriker för att senare analyseras utifrån de teorier och tidigare forskning som ovan presenterats. För att läsaren ska kunna följa med i texten och förstå resultatet presenteras här nedan ett av de centrala lagrum från Föräldrabalkens (1949:381) 6 kapitlet som dikterar barnets bästa.

2a§ Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.

Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligt förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. *Lag (2006:458)*.

Barnets bästa

Barnets bästa som begrepp nämns, om än kort, i samtliga domar. Vid beaktandet av barnets bästa läggs stor vikt vid föräldrarnas samarbets- och kommunikationsförmåga. Anledningen till att viken läggs på denna del hänvisas i dom T8717-14 till prop. 2005/06:99 s.51 som bland annat stadgar att vid bedömandet av vårdnad förutsätts “ett någorlunda konfliktfritt samarbete” och att gemensam vårdnad ibland kan vara oförenligt med barnets bästa i de fall föräldrarnas konflikt drabbar barnet. I nio av de 15 domarna definieras vad barnets bästa innebär för det enskilda barnets situation, men det talas snarare om begreppet utifrån en motsatsvis tolkning. Detta innebär att man indirekt kommer fram till vad barnets bästa är genom att beskriva vad det inte är. Denna användning av språket kan vi se är utmärkande i de domar vi studerat och genom denna språkanvändning formas den juridiska diskursen om barnets bästa alltså genom indirekta uttalanden. Ett exempel på hur domstolen formulerat detta kan se ut som följer:

“Vid en samlad bedömning finner tingsrätten att parternas samarbetssvårigheter är så svåra att det inte är förenligt med [barnets namn] bästa att parterna fortsättningsvis har gemensam vårdnad om honom.” (T920-14)

Trots att fungerande samarbete mellan föräldrarna får stort utrymme vid bedömningen döms det dock ofta till gemensam vårdnad även i de fall där det framkommit att konflikter mellan parterna gått ut över barnen, många gånger under flera års tid. Barnets bästa anses vara att ha en god relation till båda föräldrarna och detta får företräde framför kommunikation och samarbete mellan föräldrarna i majoriteten av domarna. Det kan exempelvis formuleras såhär av domstolen:

“Det skulle vara djupt otillfredsställande om det bristande samarbetet skulle leda till att [faderns namn] ställs utanför i sin föräldraroll och att barnen förlorar den nära kontakt med honom som följer av att han har del i vårdnaden.” (T7176-13)

I ovanstående citat tas det även hänsyn till faderns relation till barnen och inte tvärtom som lagtexten stadgar, alltså att det är barnet som ska stå i centrum och inte föräldrarnas behov eller önskan. När domstolen gör en sådan bedömning kan det tänkas att de formar diskursen om barnets bästa på ett sätt där föräldrarnas perspektiv får företräde framför barnets. Detta är problematiskt då syftet med begreppet barnets bästa i lagtext är att lyfta fram och belysa det specifika barnets intressen. I exemplet ovan är det tydligt hur språket genom ordens ordningsföljd bestämmer vad som anses vara av störst betydelse. Så som Sahlin (1999) resonerar kring denna del av språkets makt leder domstolens formulering till att föräldrarnas intresse ställs framför barnets då föräldrarnas anspråk står först i meningsuppbyggnaden.

I ett av fallen utökades umgänget till ett växelvist boende trots att båda parterna uppgav att kommunikation och samarbete inte fungerade mellan dem. Detta till förmån för barnets behov av att ha en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Tingsrätten gör i sin bedömning klart att eventuella samarbetssvårigheter, oavsett omfattning, kan förbises om viljan att främja barnets bästa finns hos föräldrarna. Även i en annan dom för tingsrätten ett liknande resonemang kring samarbetssvårigheter kontra rätten till umgänge med båda föräldrarna. Här utesluter domstolen dock helt barnets vilja och fokuserar istället på föräldrarnas skyldighet att ta ansvar för barnet, vilket kom till uttryck på följande vis:

“Enligt tingsrättens uppfattning ska barnets vilja inte få ett starkt inflytande på vårdnadsfrågan, eftersom det handlar om att föräldrar ska ta ansvar för barnet och alltså inte är något som barnet kan bestämma över.” (T3393-15)

När domstolen resonerar kring barnets bästa talas det många gånger i termer om vad som är bäst för barn i allmänhet. Man utesluter därmed vad som vore bäst för det enskilda barnet. Rejmer (2003) redogör i sin avhandling för att både ett objektiva perspektiv där kunskap grundad på vetenskap och vedertagen erfarenhet om barn i allmänhet, och ett subjektivt perspektiv där man inhämtar kunskap om det enskilda barnet, ska beaktas. När domstolen skriver om barn i allmänhet blir det enligt Rejmer (2003) problematiskt då barnet förlorar sin ställning som enskild individ och istället ses som en del av en homogen grupp. Detta blir tydligt i följande expertutlåtande gjort av en psykolog som bland annat har forskat om anknytning mellan föräldrar och barn:

“Föräldrar har en aktiv del i barns utveckling, alla erfarenheter får barnen hjälp med att begripa från personer de knyter an till. Anknytning har stor roll vad gäller minnen m.m. Ledsna barn söker sig till vuxna för tröst och för att begripa. Vissa föräldrar har inte förmåga att trösta och då söker inte barnet tröst. Likadant är det med hjälp och skydd.” (T1505-15)

Perspektiv på barnets bästa

I varje dom finns det flera olika parter som uttalar sig kring barnets situation, många gånger även om vad som bör anses vara det enskilda barnets bästa. Utöver föräldrarna så inhämtar domstolen i vissa fall utlåtanden från diverse experter, exempelvis BUP³-kontakter och socialarbetare som har varit delaktiga i barnets liv på olika sätt. I de fall där expertutlåtanden inhämtats får dessa stort utrymme vid avvägningen av barnets bästa. Det som framförs av experter blir i de studerade domarna aldrig ifrågasatt av domstolen utan får automatiskt status som sanning vid bedömningen. Detta kan jämföras med barnets uttalanden som i de fall där det har inhämtats sägs bedömas med försiktighet, samt att det som barnet berättar kan tänkas vara influerat av dess nära omgivning, exempelvis av en förälder. Detta är ett ifrågasättande som inte aktualiseras i andra utsagor än just barnens. Detta kan förstås utifrån det teoretiska begreppet expertisens makt som innebär att en profession genom sitt kunskapsmonopol får

---

³ Barn- och ungdomspsykiatri

företråde att avgöra vad som bör ges utrymme i bedömningen, i detta fall om vad som utgör barnets bästa. Experterna får en särskild ställning då de besitter kunskap inom det egna fältet som gör det svårt för domstolen att ifrågasätta deras utlåtanden och det får därmed automatiskt status som sanning. Professionen innehar resurser som på detta vis kan generera makt över i detta fall hur domstolen tolkar barnets bästa vid bedömningen. (jfr. Franzén 2010; Börjesson & Rehn 2009)

I andra hand är det föräldrarnas utsagor som får status som sanning vid bedömningen av barnets bästa. Föräldrarnas utsagor får i regel stort utrymme i bedömningsunderlaget varpå deras perspektiv på barnets situation får företråde framför barnets, oavsett barnets ålder. Dock finns det ett fall som avviker i detta avseende då det barnets styvmamma berättar får större tillförlitlighet än två psykologer, ett läkarutlåtande samt barnets eget utlåtande. Detta motiveras i bedömningen av att hon under ed och på ett förtroendeingivande sätt berättat om en viss händelse och om mannens relation till sin dotter. I hovrättens bedömning står det följande:

”[Styvmodern] har på ett förtroendeingivande sätt berättat om dessa umgängestillfällen och om mannens relation till sin dotter. Av hennes berättelse har framgått att [faderns namn] inte varit ensam med [dotterns namn] mer än ett par ytterst korta stunder. Mot denna bakgrund finner hovrätten att det inte funnits utrymme för [faderns namn] att sexuellt eller på annat sätt förgripa sig på dottern på det sätt som hon gett uttryck för bl.a. i samtal hos BUP”
(T6256-14)

Vid vuxnas beskrivning av barnet används många gånger värdeomdömen för att skildra upplevelser av barnet som individ och dess mående. Adjektiv som pigg, glad, kramig, pysslig, positiv, vetgirig och bestämd används i ett par av domarna för att ge en bild av barnet som person. I ett av fallen beskrivs barnet som att gilla “tjeigrejer” vilket sägs innebära pyssel, fixa hår, måla naglar, baka och laga mat. Här läggs normativa föreställningar in kring hur en tjej bör vara. Detta tog domstolen hänsyn till i sin bedömning och beslutade att modern fick vårdnaden om barnet och grundat på att fadern inte kunde tänkas tillgodose dessa behov. Detta kan illustreras i ett citat av vad modern i ett av fallen har sagt:

”Om [barnets namn] är hos sin mormor leker hon med sin moster [mosterns namn] som hon tycker väldigt mycket om. [Barnets namn] tycker om att få hår och naglar fixade och andra "tjeigrejer". Tillsammans pysslar de, fixar hår, målar naglarna, bakar och lagar mat. [Fa-

derns namn] lider av dyslexi och hon märkte av det under deras relation. Hon vill inte att [barnets namn] ska få problem i skolan eller med skolarbete på grund av att hon får lära sig fel hos [faderns namn].” (T2207-15)

Vid bedömningen används det normativa ordet ”normal” 23 gånger i nio av våra 15 domar. Detta för att beskriva relationen mellan barn och förälder, barnet som individ samt vid tolkningen av vad som utgör barnets bästa. Användningen kan tänkas leda till en öppen tolkning av beslutsunderlaget då ”normal” är ett svårdefinierat begrepp och beroende av den som gör tolkningen. Genom användningen av sådana odefinierade begrepp blir diskursen om barnets bästa subjektiv och beroende av den som gör tolkningen. I Mattssons (2002) avhandling berörs den problematik som uppstår vid subjektiva bedömningar av barnets bästa. Hon påtalar risken för att rättssäkerheten äventyras då begreppet är öppet för en subjektiv tolkning och att en likabehandling av begreppet inte kan säkerställas. Dock anser Mattsson (2002;2006) att det kan vara försvarbart då det öppnar för en individanpassad och flexibel bedömning. Några exempel på när domstolen använt sig av begreppet ”normal” illustreras i nedanstående citat:

*“Han är en fullt **normal** pappa, vilket har prövats av hovrätten, och skulle ha ett vanligt umgänge. Han har haft en nära relation med [barnets namn] och umgänget fram till Baliflytten fungerade bra, även om det var märkligt att ha en kontaktperson med under en tid.” (T3393-15)*

*“De har en **normal** pappa barn relation. [...] [barnets namn] betar sig **normalt** för sin ålder, hon är glad och vill lära sig laga mat.” (T1505-15)*

*”Verkställighet får **normalt** inte ske mot barnets vilja om det uppnått en sådan ålder och mognad att dess vilja bör beaktas (21 kap. 5 § föräldrabalken). **Normalt** anses ett barn som fyllt 12 år ha uppnått tillräcklig mognad för att dess vilja ska beaktas.” (T3393-15)*

Begreppet används bland annat av domstolen i syfte att beskriva en person eller en viss relation, något som illustrerats i de två första citaten ovan. I själva verket får beskrivningen ingen direkt substans då det är öppet för en subjektiv tolkning. Resultatet blir att domstolen via sin språkanvändning producerar kategorier som bestämmer vad som är mer eller mindre önskvärt i diskursen om barnets bästa. Det kan alltså anses önskvärt att ha en normal relation mellan pappa och barn samt att som barn bete sig normalt (vara glad och viljan att lära sig laga mat). (jfr. Bolander & Fejes 2009) Det visar sig även i domarna att man använder begreppet “nor-

mal” på olika sätt beroende på barnets kön. I de studerade domarna har flickor beskrivits genom ett större antal värdeladdade ord än pojkar som i flera fall beskrivs med ett färre antal ord så som “... *glad, utåtriktad, verbal och begåvad*”. (T3393-15)

En annan aspekt i detta avseende som vi reflekterat över är huruvida domstolen genom användandet av ord så som “normal” även skapar en kategori kring vad som anses vara “onormalt”. Som Franzén (2010) framställer kan man för att beskriva en diskurs prata om binära oppositioner. När domstolen beskriver något som “normalt” förutsätter de således att det finns något som är “onormalt”, en motsats som skapas genom språkets makt. Den diskurs om barnets bästa som får upphov härigenom begränsar samt bestämmer vad som är att betrakta som sanning när man talar om vad som är barnets bästa.

Barnet som subjekt eller objekt

I endast två av de studerade fallen framställs barnet som ett subjekt med egen aktörsställning och en förmåga att påverka sin egen livssituation. I övriga 13 fall skrivs det om barnet som ett objekt som är i beroendeställning av vuxnas omsorg, skydd och kontroll. Domstolens resonemang kan belysas med Ponnerts (2015) begrepp subjekt- respektive objektsyn på barnets bästa. Ponnert (2015) benämner objektsynen som en del av omsorgslogiken där man bland annat beaktar det enskilda barnets specifika behov men även vuxnas perspektiv på barnets intressen och barnets behov av skydd. Det är just detta som till synes är styrande vid bedömningen av de fall vi studerat. Föräldrarnas perspektiv och skyddsbehovet är det som får mest utrymme vid domsluten. Domstolarna utgår även från en del av det perspektiv som Ponnert (2015) benämner som den rättsliga logiken, nämligen att de ser till barns typiska behov men inte så mycket till det enskilda barnets perspektiv.

Barnet som subjekt ska även beaktas i relation till dess ålder och mognad. I de studerade domsluten är inte åldern avgörande för hur barnet framställs eller om det ska höras eller ej. Till exempel är de barn som framställs som subjekt 12 respektive 10 och sju år (de sistnämnda är syskon) medan det finns barn i åldrarna två till 13 år som framställs som objekt vid bedömningen. Fokus ligger snarare på föräldrarnas relation till varandra respektive till barnet, föräldrarnas arbets- och boendesituation, föräldrarnas karaktär samt eventuella psykiska besvär/diagnoser. Det är i särskilt ett av fallen som barnet får en subjektställning och där domstolen resonerar i större omfattning kring barnets vilja:

“*[Barnets namn] är nu 12 år gammal. Annat har inte framkommit än att han är en i alla avseenden välfungerande pojke. Han har beskrivits som glad, utåtriktad, verbal, begåvad och reflekterande [...] Vid dessa förhållanden ska [barnets namn]uttalade vilja att inte behöva träffa [faderns namn] beaktas fullt ut, även om det innebär att han inte kommer att träffa sin far.*” (T3393-15)

I de två fall där barnet/barnen framställs som subjekt resonerar domstolarna mycket kring barnens utlåtanden och vilja, men även deras ålder och mognad. De barn som får ställning som subjekt anges i domarna även vara åldersadekvata och domstolarna anser sig ha uttrönt barnens verkliga vilja. Den grupp som får subjektställning beskrivs inte vara i behov av speciella hjälpinsatser och har inte heller någon psykisk eller fysisk funktionsnedsättning, vilket fyra av de 13 har som framställs vara i objektställning. Av samtliga 15 domar blir barnen hörda i åtta av fallen, men endast tre av dessa beaktas senare vid bedömningen. Varför barnens utsagor inte uttryckligen beaktas, trots att de blivit hörda, motiveras i vissa av fallen av att barnets berättelse inte anses vara pålitlig och fokus läggs istället på det som föräldrar och experter framfört. Utifrån Foucaults teori om makt och kunskap kan man förstå detta som att språket får en produktiv roll i vad som ska förstås som sant kontra falskt. Den kunskap domstolen besitter och det de tror sig veta kring barnets bästa mynnar ut i ett beslut där ett maktutövande blir synligt. Så som Hörnqvist (1996) påtalar är relationen mellan kunskap och makt sådan att de ständigt förstärker varandra. I texten där domen avkunnas är barnperspektivet vägledande då det utgår från barnens rättigheter i formuleringarna. Detta är dock något som enbart är tydligt i denna del och inte i den övriga språkliga framställningen och det blir motsägelsefullt i förhållande till motiveringen av beslutet. Exempelvis formuleras domsluten kring umgänge utifrån att barnet har rätt till umgänge med en förälder, och inte tvärtom att föräldern har rätt till umgänge med sitt barn. Ett exempel på hur domslutet formuleras illustreras nedan:

”*[Barnets namn] ska ha rätt till umgänge med [faderns namn] ...*” (T4475-14)

Som Ponnert (2015) poängterat använder sig domstolen och rättsväsendet sig främst av ett historiskt perspektiv vid bedömningen av vad som utgör barnets bästa, underbyggt av historiska fakta samt generella antaganden om vad som är barns typiska behov och rättigheter. I fyra av de studerade domarna kan det dock utläsas ett prognostiskt perspektiv där domstolen

istället för att se bakåt i tiden vid avgörandet av tvisten snarare blickar framåt och med en helhetssyn resonerar sig fram till det enskilda barnets bästa. Exempel på hur domstolen formulerade sina prognostiska tankegångar kunde se ut som följer:

“Men det avgörande är inte vad som har hänt utan vad som kan åstadkommas i framtiden. Där tror tingsrätten att det på sikt borde gå att bygga upp ett fungerande umgänge mellan [barnets namn] och hans far. Även om ett stort antal försök redan har gjorts menar tingsrätten att det är för tidigt att ge upp ansträngningar från samhällets sida att skapa en tydlig och förutsebar ram för umgänget som utgår från [barnets namn] bästa.” (T1061-14)

”Vid alla beslut rörande boende och umgänge är det alltid barnets bästa som ska vara avgörande. Det innebär att inga andra intressen ska gå före barnets bästa, såsom rättvisa mellan föräldrarna eller en förälders behov av kontakt med barnet. Vad som är varje enskilt barns bästa måste avgöras utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Vid bedömningen av om vad som är bäst för barnet ska det, såvitt nu är relevant, fästas särskilt avseende vid om barnet riskerar att fara illa och barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.” (T2878-14)

Den språkliga formuleringen i dessa domar trycker på vikten av ett prognostiskt perspektiv och framhäver att barnets bästa inte enbart handlar om nuet utan även om framtiden. När domstolen här talar om barnets bästa formar de diskursen i en ny riktning då det i regel resoneras utifrån ett historiskt perspektiv, något Ponnert (2015) påtalat i sin artikel men som vi även kunnat utläsa i de resterande 11 domarna. Här kan tänkas att diskursen fylls med en ny typ av sanning som går mot den vedertagna - att främst se det enskilda barnets situation ur ett historiskt perspektiv. Man kan även förstå domstolens resonemang utifrån det Franzén (2010) framställt om att diskurser är svåra att ifrågasätta, men att det alltid finns en möjlighet till det. Domstolens motivering kan utifrån detta synsätt tolkas som ett sätt att förändra den etablerade diskursen.

Barnperspektiv

Som ovan nämnt inhämtas inte alltid barnets vilja eller inställning till situationen. Det innebär att barnets perspektiv utesluts i sju av de 15 fallen. Dock kan man utläsa ett barnperspektiv i åtta av domstolsbedömningarna, och de som inte har ett sådant perspektiv i utredningen for-

mulerar ändå domslutet som att det är barnet som har rätt till föräldern. Med utgångspunkt i Föräldrabalken (1949:381) 6 kapitlet 2a§ kan man i samtliga fall utläsa att hänsyn tas till att barnet gynnas av en god och nära kontakt med båda föräldrarna. Vad som anses utgöra en sådan god och nära kontakt är dock varierande beroende på de olika omständigheter som råder. Domstolens tolkning av barnets bästa kan därmed i vissa fall ställas mot ett barnperspektiv. Det kan exempelvis röra sig om fall där en god och nära relation till en eller båda föräldrarna prioriteras trots att det enskilda barnet uppgett att det förekommit våld eller andra omständigheter som inte kan sägas vara förenliga med ett barnperspektiv. Därmed förbises barnperspektivet till förmån för de vuxnas perspektiv på vad som är barnets bästa. Det kan även tolkas som att barnperspektivet utesluts till förmån för de vuxnas perspektiv. Till följd av att barnets bästa är något som står fritt för domstolen att tolka finns det enligt Ponnert (2015) en del dilemman som kan uppstå. Ett av dessa är just att det finns en risk att beslut fattas utifrån ett vuxenperspektiv på vad som utgör det enskilda barnets behov. Ett annat är att det ses som en självklarhet att barnet ska träffa båda sina föräldrar och att detta anses vara förenligt med barnets bästa, många gånger utifrån vad som i allmänhet ses som barns behov och bästa. Denna presumtion är något domstolarna refererat till upprepade gånger i de studerade fallen. Domstolen formulerade det bland annat såhär:

“Normalt måste anses att det är till ett barns bästa att ha en omfattande och god kontakt med båda sina föräldrar. Mot bakgrund av det ovan anförda bedömer tingsrätten att det är till [barnets namn] bästa att han tillerkänns umgänge med sin far i begärd omfattning.” (T4475-14)

Hultman (2013) menar att om barnperspektivet skulle framhållas i större utsträckning skulle det möjliggöra en tydligare förståelse för det enskilda barnets behov. Barnperspektivet är ett vagt begrepp och som Haugli och Bendriksen (2013) poängterar får det inte särskilt mycket substans i juridiska sammanhang. Detta är något som har varit återkommande i de studerade domarna. Det har varit tydligt att innebörden av att inneha ett barnperspektiv är relativt och att det har fått olika betydelse beroende på vilken domstol som gör tolkningen. Det är enbart i två av de studerade domarna där domstolen i sin språkliga framställning använder sig av begreppen “barnperspektiv” eller “barnets perspektiv”. I ytterligare sex domar kan domstolen sägas utgå från ett barnperspektiv, men detta är inte evident uttryckt och de använder sig inte av själva begreppet. För att illustrera detta följer citat från två olika domar:

“Utredningen har föreslagit att [moderns namn] ska få ensam vårdnad om barnen, främst därför att man bedömer att [faderns namn] visat en viss brist på reflektion och insikt vad gäller de handlingar han utfört och att hans beteende tillsammans med alkohol inte är lämpligt ur ett barnperspektiv.” (T2572-14)

“Om [barnets namn] ska ha umgänge med sin pappa är det angeläget att denne är införstådd med [barnets namn] behov och tar hänsyn till hans perspektiv ifråga om hur han upplevt en traumatisk händelse.” (T4475-14)

Det är framförallt föräldrarnas utsagor rörande barnet som ges utrymme i utredningen och bedömningen. Således finns det en risk att domstolens syn på barnet är färgat av föräldrarnas beskrivning av barnets situation, vilket därmed kan påverka de grunder som ligger till grund för beslut. Exempel på föräldrars utsagor som domstolen tar till sig vid bedömningen rör den andra förälderns karaktär och föräldraförmåga, boendesituation, barnets mående, skola och aktiviteter samt särskilda händelser som föräldern framställer som betydelsefulla för fallet. I domarna där professionella utlåtanden har inhämtats formuleras deras syn på situationen ideligen utifrån ett barnperspektiv. Detta kan ha gjorts genom att efter samtal med barnet och observation av dennes situation försöka tolka och sätta sig in i barnets vilja och inställning.

Barnets rätt eller barnets bästa

Som tidigare nämnts utgår domstolarna främst från ett vuxenperspektiv på barnets bästa och bortser därigenom många gånger från barnets rätt, att barnet ska ses som en delaktig och kompetent individ. Umgänges- och vårdnadstvister kan enligt Fotheringham, Dunbar och Hensley (2013) förstås vara bristande i de fall där barnets egen inställning och information inte lyfts fram då de anses kunna bidra med adekvata uppgifter. I de domar vi har tagit del har vi funnit brister i hänseende till barnets rätt att lämna information till tvisten. Enligt lagen ska barnets vilja beaktas i de fall det anses vara förenligt med hänsyn till barnets ålder och mognad. I dom T3393-15 framförs att ett barn som fyllt 12 år normalt ska anses uppnått tillräcklig mognad för att dess vilja ska beaktas. I sju av domarna inhämtades inte barnets vilja utan besluten grundades på föräldrars samt experters uttalanden. Därmed blir barnets vilja öppen för tolkning och föräldrarnas perspektiv presumeras framför barnets. Sett till vår teoretiska utgångspunkt kan detta ses bidra till att diskursen om barnets bästa prioriterar föräldrarnas samt

expertisens uttalanden och det blir denna kunskap som tas som sanning. På detta sätt utesluts barnet och dennes perspektiv till stor del i diskursen.

Åldern på berörda barn var mellan två och sju år, vilket i regel anses vara för låg ålder för att delta aktivt i utredningen. Gemensamt för denna grupp var att samtliga barn beskrevs som objekt och inte som subjekt i bedömningen. I två av fallen hördes och beaktades barnens berättelser. Barnen var visserligen under 12 år och bortsett från övriga mål gällande yngre barn så fanns det en misstanke om att det förekommit sexuella övergrepp och våld från den ena föräldern. Att domstolen har lagt vikt vid barnets ålder i de studerade domarna kan illustreras i följande citat:

“[Barnets namn] låga ålder innebär att hennes uppgifter - oavsett vad som anses vara utrett eller ansett i den delen - inte ska vägas in i tingsrättens bedömning.” (T2207-15)

Detta fall gällde en sexåring vars föräldrar hade stora samarbetssvårigheter och i domen beaktades inte barnet utifrån andra perspektiv än föräldrarnas. Domstolen resonerade snarare kring föräldraförmågan samt barnets framtida skolgång och inte barnets vilja och inställning. Denna inställning till barnet som ett objekt var inte unikt för detta fall utan förekom frekvent i våra analyserade domar. Barnets utsagor fick visserligen utrymme i utredningsdelen i de domar där barnen hörts, men i bedömningen antydde man att dessa utlåtanden borde beaktas med försiktighet med hänvisning till att det barnet berättat inte med säkerhet kan anses vara sanningsenligt. Barnet kan därmed förstås bli reducerat till ett objekt som inte är pålitligt eller kompetent att förstå sitt eget bästa. Barnets intressen blir på detta vis öppet för vuxnas tolkning och barnet får inte ställning som en egen individ som kan förväntas förstå sitt eget bästa. Detta kan kopplas till Fotheringham, Dunbar och Hensleys (2013) studie där de bland annat talar om barnets bästa-ansatsen. De domstolsbeslut vi studerat beaktar sällan barnets inställning vilket sett till Fotheringham, Dunbar och Hensleys (2013) studie kan få en negativ inverkan på det berörda barnets relation till sina föräldrar, men även för barnets psykiska hälsa. Då barnet utesluts från rättsprocessen kan denne känna sig förminskad och hjälplös samt att den egna inställningen inte ses som betydelsefull i sammanhanget.

Analys utifrån Foucaults maktteori

Resultatet visar att vissa utlåtanden och perspektiv får företräde framför andra vid domstolens bedömning av vad som är barnets bästa. De perspektiv som domstolen ger utrymme och auktoritet är i huvudsak experters och föräldrars. Detta kan förstås med hjälp av Franzéns (2010) beskrivning av maktens diskurser, där författaren beskriver hur den etablerade gruppen besitter makt att utforma och definiera en diskurs. I vår empiri kan en sådan grupp vara de experter som gavs utrymme att formulera vad som bör anses vara barnets bästa. Även domstolen kan ses som en etablerad grupp i detta sammanhang då de besitter makt att bestämma vilka utsagor och tolkningar som prioriteras vid förhandlingen av diskursen.

Ett annat resultat som är tydligt i förhållande till vår teoretiska utgångspunkt är den makt som är införlivat i språket. Här får meningsuppbyggnader relevans för vad som anses vara betydelsefullt respektive irrelevant för diskursen (Franzén 2010). Exempelvis inleds meningar med föräldrarnas perspektiv och därefter presenteras eventuellt barnets (se citat och vidare diskussion på sidan 24). Då domstolen ofta utesluter det enskilda barnets inställning till tvisten så formar de enligt Foucault (2008) diskursen om barnets bästa i den juridiska kontexten vi befinner oss i därefter. Genom att utesluta vissa perspektiv, i vårt resultat många gånger barnets, får diskursen en sådan makt att den kategoriserar det uteslutna som irrelevant och icke önskvärt (Sahlin 1999). Att domstolen resonerar i termer av exempelvis ”normalt” innebär att de utesluter sådant som faller utanför detta begrepp. Detta är ett tydligt exempel på hur kunskap och språkanvändning är produktiv då domstolen vid användningen av sådana begrepp kategoriserar, och därmed bestämmer, vad som är mer eller mindre önskvärt i diskursen om barnets bästa. Ett exempel på vad som anses vara önskvärt är att ha en ”normal” relation mellan förälder och barn eller mer allmänt önskvärda kvalitéer såsom att ett barn ska vara ”glad” eller ”utåtriktad”.

Vårt resultat visar att domstolen genom sin kunskap om rättsväsendet och den enskilda tvisten vid beslutsfattandet genererar makt över de inblandade parterna. Detta kan förstås utifrån Foucault som menar att det inte går att tala om kunskap utan att förstå att makt samtidigt bildas och utövas (jfr. Hörnqvist 1996). Foucault påtalar att all makt inte nödvändigtvis innehar kunskap, men att all kunskap förutsätter makt för att existera. Domstolar har dock både kunskap och makt, då de har en specifik utbildning (kunskap) samt då det är en statlig verksamhet (makt). I domarna kan vi utifrån våra teoretiska utgångspunkter se hur Foucault menade med

att makt återfinns överallt och att den är produktiv (Foucault 2008; Franzén 2010). Diskursen om barnets bästa kan därmed förstås formas av domstolens kunskap och makt.

7. Avslutande diskussion

Konklusion

Vårt syfte med denna studie har varit att analysera hur svenska domstolar resonerar kring barnets bästa vid umgänges- och vårdnadstvister. Ett tydligt resultat av vår studie är att föräldrars utsagor och perspektiv får företräde vid domstolens bedömning och beslut. Att vuxenperspektivet får så pass stort utrymme framför det berörda barnets kan enligt forskningsläget inte anses vara förenligt med barnets bästa. I lagtext och förarbeten framförs att barnets inställning bör, och i vissa fall ska, beaktas vid beslut som rör barnet själv, något som vårt resultat inte alltid visat. Slutsatsen man kan dra från detta är att barnets bästa inte får samma innebörd i praktiken som lagstiftarna syftade till. I de fall där barn hörts så beaktades deras utsagor med försiktighet och inte alls vid beslutsfattandet, bortsett från ett fall. Att domstolen uttryckligen säger att barnens utsagor ska beaktas med försiktighet och aktsamhet tänker vi får stora konsekvenser för barnet i fråga men även för diskursen om barnets bästa. Dessa konsekvenser kan vara att barnet får en försämrad självkänsla och inte känner sig betydelsefull. Den språkliga formuleringen premierar vuxnas ord som sanning, vilket även det får en betydelse för hur diskursen formas. I de domar vi studerat blir detta särskilt tydligt i motiveringen till beslutet där texten endast handlar om vad vuxna sagt och hur föräldrarnas situation ser ut. Vi är medvetna om att barnens vilja främst ska beaktas med hänsyn till ålder och mognad samt att föräldrarollen är av sådan karaktär att man ska ta ansvar för och skydda sitt barn. Vi finner trots detta att det är anmärkningsvärt att barnens vilja inte ens inhämtades från de flesta barnen, även i fall där barnet var 12 år eller äldre.

I de fall där experter utfrågades angående barnets inställning ansåg domstolen att barnets vilja ändå behövde beaktas med försiktighet, vilket inte var fallet då experter talade utifrån deras egna specifika kunskapsområde i allmänhet. Vidare kan experternas kunskap förstås bli en maktfaktor över diskursen om barnets bästa då experternas utlåtanden automatiskt får en ställning som sanning samt ges ett stort utrymme vid bedömningen. Att experters och föräldrars utlåtanden får en högre ställning än barnets vid bedömningen av vad som kan anses utgöra dennes bästa får konsekvenser för barnets ställning. Barnet får i diskursen en ställning som inkompetent och opålitlig vilket vidare öppnar upp för de vuxnas perspektiv och risken blir att barnet framställs som ett objekt. Denna omständighet är inte ovanlig sett till både tidigare forskning och vår empiri, men vi finner det ändå problematiskt. Det kan inte anses

vara förenligt med det bakomliggande syftet till principen barnets bästa att barnet reduceras och fråntas sin ställning som inflytelserik aktör.

Istället för att framställa barnet som ett subjekt i texten läggs stort fokus på föräldrarnas relationer till varandra och till barnet samt deras lämplighet som förälder, eller bristen därav. I de fall barnet kan förstås få någon form av anseende som en egen aktör var detta i relation till högre ålder samt mognad. Om domstolen istället motiverat sitt beslut utifrån barnet som subjekt hade det kunnat stärka barnets rätt och diskursen om barnets bästa hade därmed kunnat innefatta ett större fokus på det enskilda barnets vilja. Barnet hade då kunnat tänkas känna sig mer delaktigt samt att dess åsikter upplevs vara betydelsefulla och beaktade. Barnet skulle även kunna få en känsla av kontroll över den egna livssituationen. Genom att inkludera barnet i högre grad i processen kan det tänkas bidra till ytterligare kunskap om det enskilda barnets specifika behov. Vi är medvetna om att bedömningen av vad som är barnets bästa är en subjektiv tolkning som kan se olika ut i varje enskilt fall, dock menar vi att barnens vilja bör få utrymme för att en sådan individuell prövning ska kunna ske på ett adekvat sätt.

Något vi funnit intressant i vårt resultat är att vid bedömningen av vad som bör anses vara det enskilda barnets bästa så resonerar domstolen i termer kring barn i allmänhet och barns allmänna behov. Vi är av samma uppfattning som den tidigare forskningen visar, att risken för att barnet i sådana fall ses som en del av en homogen grupp och därmed förlorar sin ställning som egen aktör med egna specifika behov och intressen. Detta är ett resultat som vi inte hade väntat oss när vi påbörjade studien då vi hade en tanke om att domstolen snarare skulle trycka mer på det enskilda barnet och dennes egen vilja och intressen. Konsekvenser som vi ändå kan föreställa oss uppstå ur ett synsätt som inte sätter det enskilda barnet i centrum är att viktig information om barnets behov utesluts, men även att fokus snarare hamnar på föräldrarna samt deras eventuella konflikt och situation. Ett barn kan ha värdefull information om sin egen livssituation som skulle kunna främja ett adekvat beslut från domstolen. Samtidigt är det viktigt att inte inkludera barnet i för hög grad och ställa barnet i en position där denne tvingas välja mellan föräldrarna samt bli allt för indragen i konflikten. Detta skulle eventuellt kunna skada barnet mer än vad det skulle göra nytta, och är något som domstolen tar hänsyn till i stor utsträckning.

När det kommer till diskursen om barnets bästa har vi funnit att det läggs in en hel del värderingar i språkbruket för att beskriva barnet, föräldrarna men även kontexten de befinner sig i.

Något som för oss var oväntat var domstolens frekventa användande av begreppet ”normal” vid beskrivandet av barnet och dess relation till sin omgivning. Även andra normativa begrepp och värderande ord som vi inte hade väntat oss var av en kategoriserande karaktär där barnet många gånger reducerades till ett kön och inte beskrevs som en egen individ. Detta var ett resultat som vi inte hade räknat med när vi utformade vårt lättschema och har inte här gått in på det något djupare, men det är något som vi anser vore intressant att forska vidare kring.

Domstolen besitter inte enbart den uppenbara makten att fatta beslut som påverkar barnet och dennes liv. Det förekommer även en språklig makt i den text som utformas som underlag för dessa beslut och där ord och meningsuppbyggnader får reella konsekvenser för hur barnets bästa framställs. Begreppet fylls på detta sätt med ett innehåll som bestämmer vad som ska ses som sanning respektive osanning, där kunskap blir den avgörande faktorn. Att experters utlåtanden automatiskt får status som sanning är inget som förvånade oss, då delar av vår tidigare forskning har pekat på det samt sett till Foucaults syn på expertisens makt. Däremot finner vi det anmärkningsvärt att barnens utsagor i samtliga studerade domar ifrågasätts och minimeras vid bedömningen. Vem som har makt i diskursen om barnets bästa blir för oss här distinkt då det i domstolens resonemang blir tydligt att vuxnas perspektiv får företräde framför barnets.

Ett annat resultat som vi funnit intressant är hur diskursen om barnets bästa kan förstås vara rörlig och inte statisk då vi sett undantag från det vedertagna sättet att tala om barnets bästa. Att vissa domstolar i sin bedömning gick mot det historiska perspektivet och istället tillämpade ett prognostiskt perspektiv anser vi är uppseendeväckande då både tidigare forskning och majoriteten av våra studerade domar pekar på motsatsen. Det skulle vara intressant att i framtiden studera detta fenomen närmare utifrån en mer omfattande empiri samt studera huruvida diskursen om barnets bästa är under förändring i detta avseende.

Metodologiska konsekvenser

Något som kan tänkas ha påverkat vårt resultat är de metodval vi utgått från i studien. Inledningsvis vill vi poängtera att den diskurs om barnets bästa som vi studerat ska ses i den kontext som den är utformad i, nämligen det rättsliga. Det är även en specifik rättslig kontext vi rör oss inom då vi inte analyserat förarbeten och andra juridiska dokument utan enbart domar. Vi kan således inte säga något om hur diskursen ser ut inom exempelvis polisen eller skolvä-

sendet. Då vi har utgått från en socialkonstruktivistisk ansats har vi studerat hur verkligheten är språkligt konstruerad inom den valda kontexten och det är därmed av betydelse att förstå de begränsningar som följer av denna vetenskapsteoretiska ansats. En sådan begränsning kommer ur utgångspunkten att det vi studerat inte är objektivt existerande utan snarare konstruerat i praktiken, samt att det är vår egen förförståelse som möjliggjort de ovan framförda tolkningarna. Det finns en inneboende problematik rörande objektivitet i vår valda metod, men vi anser ändå att vår studie är öppen för framtida intersubjektivitetstest. Vår avsikt har varit att vara så genomskinliga och strukturerande som möjligt vid återgivandet och tolkningen av resultatet för att säkra reliabilitet och validitet. Något som eventuellt hade kunnat stärka studien skulle varit att studera ursprunget till de dokument vi tagit del av samt eventuella närliggande och inflytelserika dokument. Detta är något vi hade önskat göra om vi hade haft ytterligare resurser, tid och utrymme till vårt förfogande.

Även vår urvalsmetod har haft inverkan på vårt resultat då ett annorlunda urval eventuellt hade inneburit ett annat resultat. Vi begränsade vår empiri utifrån det år domarna avkunnades samt typ av tvist, vilket har fått betydelse för vårt resultat. Skulle vi istället valt domar utifrån andra kriterier så hade diskursen om barnets bästa möjligen sett annorlunda ut. Som vi nämnt under vårt metodkapitel kunde eventuella sekretessmarkeringar försvåra vår bearbetning av empirin, men detta har ej aktualiserats då vi valde att avgränsa oss till domar utan sådana markeringar och därmed undvika denna problematik.

Avslutningsvis har vi funnit denna studie lärorik och betydelsefull då den förhoppningsvis fyller en del av den kunskapslucka som vi uppmärksammade i inledningen till studien. Vår förhoppning är även att studien har öppnat upp för vidare forskningsmöjligheter som kan bidra med adekvat kunskap om diskursen barnets bästa.

Referenser

Avhandlingar

Dahlkild-Öhman, G. (2011). *Att börja tala med barn om pappas våld mot mamma – radikalt lärande i arbetet med vårdnad, boende och umgänge*. Diss. Uppsala: Uppsala Universitet

Hultman, E. (2013). *Barnperspektiv i barnavårdsutredningar: med barns hälsa och barns upplevelser i fokus*. Diss. Linköping : Linköpings universitet

Hultqvist, K. (1990). *Förskolebarnet: en konstruktion för gemenskapen och den individuella frigörelsen: en nutidshistorisk studie om makt och kunskap i bilden av barnet i statliga utredningar om förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet

Mattsson, T. (2002). *Barnet och rättsprocessen: rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Diss. Lund: Lunds universitet

Rejmer, A. (2003). *Vårdnadstvister - en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Diss. Lund: Lunds universitet

Böcker

Atkinson, P. & Coffey, A. (2010) *Analysing Documentary Realities*. I Silverman, D. (ed.) *Qualitative Research – Issues of theory, method and practice*, Los Angeles: Sage. ss. 77-92

Bergström, G. & Boréus, K. (2012) *Diskursanalys*. I Bergström, G. & Boréus, K. (red.) *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB. ss. 353-415

Bergström, G. & Boréus, K. (2012) *Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. I Bergström, G. & Boréus, K. (red.) *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB. ss. 13-48

Bolander, E. & Fejes, A. (2009) Diskursanalys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber. ss. 81-105

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. [rev.] uppl. Malmö: Liber

Bäck-Wiklund, M. & Lundström, T. (red.) (2009). *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur & kultur. ss. 15-31

Börjesson, M. & Rehn, A. (2009). *Makt*. Malmö: Liber AB

Fejes, A. & Thornberg, R. (2009). Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber. ss. 13-37

Foucault, M. (2008). *Diskursernas kamp*. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposium

Franzén, M. (2010). I fråga om makt: diskurser, resurser och kontexter. I Goldberg, T. (red.) *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur AB. ss. 85-125

Hörnqvist, M. (1996). *Foucaults maktanalys*. Stockholm: Carlsson

Jönson, H. (2010). *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Lund: Liber

Lindgren, S-Å. (1999). Michel Foucault. I Andersen, H. & Kaspersen, LB (red.) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur. ss. 249-262

Mattsson, T. (2006). *Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem*. Uppsala: Iustus förlag

Olsson, U. (1999). Att läsa texter med en Foucaultinspirerad blick. I Säfström, CA. & Östman, L. (red.) *Textanalys*. Lund: Studentlitteratur. ss. 222-236

Sahlin, I. (1999). Diskursanalys som sociologisk metod. I Sjöberg, K. (red.) *Mer än kalla fakta - Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur. ss. 83-106

Selander, S. & van Leeuwen, T. (1999). Vad gör en text. I Säfström, CA. & Östman, L. (red.) *Textanalys*. Lund: Studentlitteratur. ss. 177-203

Singer, A. (2012). *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. Stockholm: Norstedts juridik

Starrin, B. (2009). Om distinktionen kvalitativ - kvantitativ i social forskning. I Starrin, B. & Svensson, P.G. (red). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur AB. ss. 11-40

Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups utbildning

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Malmö: Studentlitteratur

Rapporter

Hermerén, G. (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Vetenskapliga artiklar

Eriksson, M. & Näsman, E. (2009). Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötanden och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 1, ss. 20-37

Fotheringham, S., Dunbar, J. & Hensley, D. (2013). Speaking for Themselves: Hope for children caught in high conflict custody and access disputes involving domestic violence. *Journal of Family Violence*, Vol.28(4), ss. 311-324

Main, M., Hesse, E. & Hesse, S. (2011). Attachment theory and research: overview with suggested applications to child custody. *Family Court Review*, 49: ss. 426-463

Ponnert, L. (2015). Barnets bästa i teori och praktik. När olika logiker möts. *Socionomen* nr 6, Forskningssupplement, ss. 44-56

Svesson, E-M, (2012). Children in legal research. *International family law, policy & practice*. Tromso, Norway 21-25 januari 2013, ss.14-19

Lagtext

SFS 1949:381. *Föräldrabalk*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 1990:52. *Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Bilaga 1

Lässchema

Diskursen om barnets bästa

Vad sägs om barnets bästa i domsluten?

Hur talas det om barnets bästa?

Vad framställs som barnets bästa och utifrån vem? (vad framställs som sanning?)

Vilka värdeomdömen används för att beskriva de olika parternas situation?

Barnet som subjekt eller objekt

Framställs barnet som objekt eller subjekt i texten?

Hur skapas barnet som subjekt i domsluten?

Barnperspektiv

Vilka perspektiv utesluts i beskrivandet av barnets bästa?

Utifrån vems tolkning avgörs barnets bästa - föräldrarnas, barnets eller experternas?

Vems perspektiv väger tyngst vid beaktandet av ”barnets bästa” - föräldrarnas eller barnets?

Barnets rätt eller barnets bästa

I vilka fall väljer domstolen att inte höra barnet?

Hur framställs och eventuellt beaktas barnets inställning till tvisten?

Bilaga 2

Domar

Tingsrätten

T 1061-14
T 1859-12
T 229-14
T 14846-12
T 7176-13
T 12111-13
T 8717-14
T 2476-14
T 6153-11
T 2993-13
T 3356-13
T 167-14
T 1876-13
T 2878-14
T 95-14

Hovrätten

T 3393-15
T 6290-14
T 1505-15
T 6256-14
T 8741-14
T 4475-14
T 3280-15
T 2207-15
T 4262-14
T 920-14
T 2575-14
Ö 2915-15
T 3040-14
T 8899-14
T 304-15